

DİJİTAL EDEBİYATTA YENİ OKUMA BİÇİMLERİ: İNTİBAH ROMANININ YAPAY ZEKÂ İLE YENİDEN İNŞASI

*Elif TÜRKOĞLU**

Özet

Namık Kemal'in İntibah adlı romanı, Türk edebiyatında "ilk edebî roman" kabul edilmesiyle, edebiyat tarihi açısından özel bir konuma sahiptir. Çalışma, bu eseri yapay zekâ destekli yöntemlerle yeniden ele alarak romanın temel yapısal unsurlarını dijital beşeri bilimler perspektifinde değerlendirmektedir. Literatür taraması, İntibah üzerine yapılan araştırmaların çoğunlukla ahlak, toplumsal cinsiyet, psikolojik çözümleme ve karşılaştırmalı edebiyat bağlamında yoğunlaştığını göstermektedir. Ancak gerek İntibah gerekse genel olarak Türk edebiyatının klasikleşmiş eserleri, şimdiye dek yapay zekâ temelli görselleştirme yöntemleriyle incelenmemiştir. Bu durum, alanda önemli bir boşluğa işaret etmektedir. 1876'da yayımlanan ve Tanzimat dönemi roman anlayışının kurucu metinlerinden biri olan İntibah'ın, 2025 yılında yapay zekâ teknolojileri aracılığıyla görselleştirilmesi, edebiyatın tarihsel mirası ile güncel dijital imkânlar arasındaki yaklaşık 150 yıllık mesafeyi kapatmaya yönelik özgün bir girişimdir. Bu bağlamda araştırma, ChatGPT gibi üretken yapay zekâ araçlarını kullanarak romanın betimlemelerini görselleştirmeyi, klasik edebiyat çözümleme yöntemleri ile çağdaş dijital yaklaşımları buluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Namık Kemal, İntibah, yapay zekâ, dijital beşeri bilimler, ChatGPT.

NEW MODES OF READING IN DIGITAL LITERATURE: RECONSTRUCTION OF THE NOVEL İNTİBAH THROUGH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract

Namık Kemal's İntibah (1876) holds a special place in Turkish literary history as it is regarded as the "first literary novel." This study re-examines the work through AI-assisted methods, evaluating its fundamental structural components within the perspective of digital humanities. A review of the literature shows that research on İntibah has largely focused on morality, gender, psychological analysis, and comparative literature. However, neither İntibah nor other canonical works of Turkish literature have been studied through AI-based visualization methods. This reveals a significant gap in the field. The visualization of İntibah first published in 1876 and considered a foundational text of Tanzimat-era novel writing through artificial intelligence technologies in 2025 represents a unique attempt to bridge nearly 150 years between literary tradition and contemporary digital tools. In this context, the study aims to employ generative AI tools such as ChatGPT to visualize the novel's descriptions, thereby bringing together classical approaches to literary analysis with contemporary digital methods.

Keywords: Namık Kemal, İntibah, artificial intelligence, digital humanities, ChatGPT

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı, elifturkoglu@hacettepe.edu.tr 0009-0002-0236-4409

Gönderim tarihi: 19 Eylül Kabul tarihi: 25 Aralık

Giriş

Modern araştırma çalışmaları, dijitalleşmenin etkisiyle beraber disiplinler arası bir boyut kazanmıştır. Özellikle yapay zekâ alanında yapılan uygulamalar, beşeri bilimler dâhil birçok alanda yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Yapay zekânın bu artan kullanımı, sanılan aksine yalnızca mühendislik ve fen bilimleri alanını kapsamamaktadır. Bu algının kaynağı, teknolojiyi yalnızca “ölçülebilir” ve “nicel” olanla ilişkilendirmekten kaynaklanmaktadır. Oysa yapay zekâ, beşeri bilimler de dâhil olmak üzere çok daha geniş bir etki ve kullanım alanına sahiptir. Sözü edilen etkinin içine aldığı kavramlardan biri de “dijital beşeri bilimler”dir. Dijital beşeri bilimler, teknolojinin yalnızca araştırmalara teknik bir destek sunmakla sınırlı kalmadığı, yeni araştırma soruları ve bilgi üretimine zemin hazırladığı bir alandır. Nitekim Fatma Aladağ¹ bu alanı çok katmanlı ve karmaşık verilerin teknolojik yöntemlerle analiz edilebilir hale geldiği bir akademik disiplin olarak tanımlamaktadır. Yapay zekâ ve edebiyat ilişkisi üzerine yapılan son akademik çalışmalar incelendiğinde, farklı yöntemsel yaklaşımlar ve odak noktalarıyla oldukça çeşitlendiği gözlemlenmiştir. Literatürde yer alan bu çalışmalara bakıldığında genel olarak dört ana eğilimden söz etmek mümkündür. Bu eğilimler; yapay zeka odaklı çeviri araştırmaları, görselleştirme denemeleri, üretken yapay zekâ kullanımıyla metin üretimleri ve literatür taraması niteliğindeki genel değerlendirmelerden oluşmaktadır.

İlk olarak, edebi metinlerin çevirisi bağlamında yapay zekâ araçlarının işlevselliğini sorgulayan araştırmalar dikkat çekmektedir. Bu alanda öne çıkan örneklerden biri, Erдің Aslan’ın² “Yapay Zekâ Destekli Çeviri Araçlarının Edebi Çevirideki Yeterlilikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” isimli makalesidir. Aslan, Albert Camus’nün Yabancı isimli romanının Türkçeye yapılmış üç farklı insan çevirisini, Google Translate, DeepL ve ChatGPT tarafından üretilmiş çevirilerle karşılaştırmıştır. Koller’in eşdeğerlik kategorilerini temel alan karşılaştırmada, yapay zekâ araçlarının temel anlaşılabilirlik açısından belirli bir yeterliliğe ulaştığı fakat üslup aktarımı, kültürel incelikleri yansıtmaya ve edebî estetikte önemli eksiklikler barındırdığı sonucuna varılmıştır. Çalışma, yapay zekâ destekli çeviri araçlarının edebî çeviri bağlamında ne tür imkânlar sunduğunu ve hangi açılardan yetersiz kaldığını gösteren uygulamalı bir araştırma olarak değerlidir.

İkinci olarak, edebi metinlerin görselleştirilmesi üzerine yapılan çalışmalar literatürde yeni bir alan açmaktadır. Merve Aydoğdu Çelik ve Yarkın Çelik’in³ “İngiliz Romantik Şiirinin Yapay Zekâ Teknolojisiyle Görselleştirilmesi” başlıklı çalışması, 19. yüzyıl İngiliz Romantik şiirlerinden seçilen örneklerdeki doğa betimlemelerini yapay zekâ uygulamalarıyla görselleştirmeye odaklanmıştır.

¹ Aladağ, F. (2020). “Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi.” Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 18(36), 773-796.

² Aslan, E. (2024). “Yapay Zekâ Destekli Çeviri Araçlarının Edebi Çevirideki Yeterlilikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme.” İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi, 20, 32-45.

³ Aydoğdu Çelik, M., & Çelik, Y. (2023). “İngiliz Romantik Şiirinin Yapay Zekâ Teknolojisiyle Görselleştirilmesi.” HUMANITAS – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 11(INCSOS VIII Özel Sayısı), 21-36. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1247607>

Çalışmada metinlerdeki doğa tasvirlerinin dijital imgeler yoluyla nasıl yeniden üretilebildiği gösterilmiş, elde edilen sonuçlar yapay zekânın metin tasvirlerini görselleştirmede belirli bir başarı sağladığı, şiirsel imgelemdeki çok katmanlılığı tam olarak yansıtamadığı ortaya konmuştur. Çalışma, Türkiye kaynaklı literatürde görselleştirme odaklı az sayıdaki örnekten biri olarak dikkat çekmektedir ve edebiyat metnlerinin dijital sanatlarla nasıl yeniden anlamlandırılabilirliğini göstermesi bakımından öncü bir nitelik taşımaktadır.

Üçüncü olarak, üretken yapay zekâ modelleri aracılığıyla edebî metinlerin yazımı üzerine odaklanan çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Zehra Yazbahar'ın⁴⁵ “Ben, Dijital Şair OpenAI: Yapay Zekâ Tarafından Yazılan Şiirlerde Varoluşçuluk” başlıklı makalesi, OpenAI tarafından “varoluşçuluk, yalnızlık, yabancılaşma, kaçış ve ölüm” anahtar kelimeleri doğrultusunda üretilmiş şiirleri varoluşçu felsefe çerçevesinde değerlendirmiştir. Çalışmada yapay zekâ tarafından üretilen “Gizli Sessizliklerin Şarkısı”, “Yalnızlığın Sessizliği”, “Ölümün Sessizliğindeki Yalnızlık” ve “Uzaklığın İç Yankısı” başlıklı şiirler ele alınmış; şiirlerde tematik uygunluk açısından belirli bir başarı sağlasa da insan duyarlılığı ve özgün imgesellik bakımından sınırlılıklar bulundurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, N. Gamze Ilıcak ve Kemal Çinko'nun⁶ “Yapay Zekânın Yarattığı Masal: Prens ile Tilki” başlıklı makalesi, Grimm Kardeşler'in masallarıyla eğitilmiş bir yapay zekâ tarafından üretilmiş olan “Prens ile Tilki” masalını folklor bağlamında incelemiştir. Çalışmada, 21. yüzyıl halkbilimi araştırmaları açısından yapay zekâ ürünü masalların kültürel ve toplumsal potansiyeli tartışılmıştır. Bu iki çalışma, üretken yapay zekâ araçlarının edebî türler üzerindeki yaratım kapasitesine ilişkin farklı türlerde somut örnekler sunmaktadır.

Dördüncü eğilim ise literatür taraması ve genel değerlendirme niteliğindeki araştırmalardır. Nesime Ceyhan Akça, Serap Aslan Cobutoğlu, Özlem Yeşim Özbek ve Mehmet Furkan Akça'nın⁷ “Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanım Serüveni” başlıklı makalesi, yapay zekâ ve edebiyat ilişkisini tarihsel bir süreç içinde ele alarak mevcut çalışmaları ve eğilimleri özetlemektedir. Çalışmada dil işleme, metin analizi ve yaratıcı yazma gibi alanlarda yapılan araştırmalara değinilmiş, ayrıca yapay zekâ tarafından üretilen metinlerde telif, etik ve güvenilirlik sorunlarına dikkat çekilmiştir. Bu yönüyle makale, alandaki gelişmeleri bütüncül bir bakış açısıyla değerlendiren çerçeve bir çalışma niteliği taşımaktadır. Tüm bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, literatürün daha çok şiir, çeviri ve masal gibi türlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Çeviri çalışmaları teknik yeterliliği, görselleştirme çalışmaları metin ve görsel arasındaki etkileşimi, üretim odaklı çalışmalar yapay zekânın yaratıcılık kapasitesini, derleme türündeki araştırmalar ise genel eğilimleri ve riskleri ortaya koymuştur.

Nitekim bu dönüşümün Türkiye'deki ilk akademik yansımalarından biri, 2023 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyatta Çağdaş İncelemeler Topluluğu tarafından düzenlenen “Dil ve Edebiyatta Yapay Zekâ”⁸ adlı öğrenci sempozyumudur. Sempozyumun akademik yönlendirilmesi, Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik ve Doç. Dr. Hayrunnisa Topçu'nun danışmanlığıyla şekillenmiştir. 11–12 Mayıs 2023 tarihlerinde çevrim içi olarak gerçekleştirilen bu sempozyumda, hem akademisyenlerin hem de lisans ve lisansüstü öğrencilerin katkılarıyla, yapay zekânın edebiyat ve dil çalışmalarındaki işlevleri tartışmaya açılmış, dil ve edebiyatta yapay zekânın kullanımının neler olabileceği sorusuna çeşitli

⁴ Yazbahar, Z. (2023). “Ben, Dijital Şair OpenAI: Yapay Zekâ Tarafından Yazılan Şiirlerde Varoluşçuluk.” *Edebi Eleştiri Dergisi*, 7(2), 442-451. <https://doi.org/10.31465/eeder.1349203>

⁶ Ilıcak, N. G., & Çinko, K. (2021). “Yapay Zekânın Yarattığı Masal: Prens ile Tilki”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(2), (s.703-719).

⁷ Ceyhan Akça, N., Aslan Cobutoğlu, S., Özbek, Ö. Y., & Akça, M. F. (2024). “Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanım Serüveni”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), (s.283-306).

⁸ Edebiyatta Çağdaş İncelemeler Topluluğu. (2023). “Dil ve Edebiyatta Yapay Zekâ” Öğrenci Sempozyumu, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

yanıtlar aranmıştır. Metaverse, dil araştırmalarında yapay zekâ, yapay zekânın edebi yaratımları, metin tahlilinde yapay zekâ, yapay zekâ ile üslup çalışmaları ve elektronik edebiyat gibi başlıklar etrafında bildiriler sunulmuştur. Programda yer alan oturumlarda, yapay zekânın edebiyat eleştirisine katkıları, şiir yaratımının yapay zekâ ve insan üretimi arasındaki farklılıkları, Türk şiirinde mekanik söylemden oyun edebiyat ilişkisine uzanan geniş bir tartışma yelpazesi ortaya konmuştur. Özellikle ChatGPT gibi üretken yapay zekâ modellerinin şiir üretim süreçlerinde nasıl işlediği, elektronik edebiyat platformları üzerinden yeni anlatı biçimlerinin nasıl şekillendiği ve yapay zekânın edebi metinlerdeki karakter çözümlemesi bağlamında nasıl işlev görebileceği tartışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu sempozyum, Türkiye’de yapay zekâ ve edebiyat alanında disiplinlerarası bir tartışma zemini oluşturmıştır. Ayrıca Türkiye’de yapay zekâ ve edebiyat alanında düzenlenen ilk öğrenci sempozyumu olma özelliğini taşımakta; dijital beşerî bilimlerin edebiyatla kesişimini görünür kılan öncü bir adım olarak dikkat çekmektedir. Fakat literatür incelendiğinde, Türk edebiyatı ile yapay zekâ temelli görselleştirmeyi bir araya getiren herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu durum, hem dijital beşerî bilimler hem de edebiyat araştırmaları açısından dikkat çekici bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve *İntibah* romanı üzerinden yeni bir yöntemsel açılım sunmayı hedeflemektedir.

1. Türk Edebiyatında *İntibah*’ın Konumu ve Üzerine Yapılan Araştırmalar

Namık Kemal’in 1876’da yayımlanan *İntibah* adlı eseri, Türk edebiyatında “ilk edebi roman” olarak kabul edilmektedir. Eser, Tanzimat dönemi roman anlayışının kurucu metinlerinden biri sayılmaktadır. Pek çok edebiyat tarihçisi, yazar ve araştırmacı tarafından çeşitli açılardan incelenmiştir. Güzin Dino,⁹ *Türk Romanının Doğuşu* adlı çalışmasında *İntibah*’ı türün başlangıç aşamasını temsil eden bir eser olarak görmektedir. Eser, Batı edebiyatından çevrilen eserlerin etkisi ile geleneksel sözlü hikâye ve mesnevilerin kesişiminde doğmuş, bu nedenle türün geç ve aceleci bir biçimde geliştiğini göstermektedir. İnci Enginün¹⁰ ise *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e* adlı eserinde, Namık Kemal’in romanı tiyatro gibi “faydalı bir eğlence” olarak gördüğünü ve halk hikâyelerinin olağanüstülüğünü reddederek realizme yöneldiğini belirtmektedir. Ancak bu gerçekçiliğin romantik etkilerden tam anlamıyla sıyrılamadığını, dolayısıyla *İntibah*’ın hem bireysel hem de toplumsal dönüşümleri yansıtan bir yapıya sahip olduğu üzerinde durmaktadır. Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* adlı eserinde, Namık Kemal’in romanı sosyal fayda sağlamak amacıyla bir “terbiye aracı” olarak konumlandığını dile getirmektedir. *İntibah*, genç bireylerin çevrelerini tanımadan yetişmelerinin doğuracağı tehlikeleri göstermek isteyen bir roman olarak kurgulanmıştır. Bununla birlikte Kenan Akyüz, eserin Ahmed Midhat tarzı halk hikâyelerinin etkisinden kurtulamadığını, olay ve mekân tasvirlerinde realizm denemeleri bulunsa da psikolojik çözümlemelerin sınırlı kaldığını belirtmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar¹¹ ise *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*’nde, Namık Kemal’in roman anlayışını eğlence ve faydayı birleştirmekle beraber psikolojik dikkate yönelmesi bakımından önemli görmektedir. Fakat Tanpınar’a göre, *İntibah* teknik bakımdan zayıflıklar barındırmaktadır. Özellikle Mehpeyker karakteri, romanın en canlı figürü olmasına rağmen yazarın sürekli müdahaleleri nedeniyle kendi sesiyle konuşamaz. Bu değerlendirmeler birlikte ele alındığında, *İntibah*’ın edebiyat tarihinde hem bir başlangıç metni olarak hem de teknik ve üslup bakımından

⁹ Dino, G. (1978). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınevi.

¹⁰ Enginün, İ. (2020). *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

¹¹ Tanpınar, A. H. (1988). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Basımevi ¹² Sevim, G. (2016). “İntibah

eksiklikleriyle anıldığı görülmektedir ve bütün eleştiriler, romanın Türk edebiyatı için kurucu nitelikte olduğunu ve sonraki roman anlayışlarının gelişimine yön verdiğini açıkça göstermektedir.

Edebiyat tarihçilerinin değerlendirmelerinin yanı sıra, literatürde *İntibah* üzerine çok sayıda makale yayımlanmıştır. Bu makaleler, eserin yapısal özelliklerinden ahlaki boyutuna, kadın temsillerinden psikolojik çözümlemelere kadar farklı yönlerine odaklanmıştır. Gökçen Sevim¹² makalesinde romanın yapısı ve izleğini inceleyerek eserde kadın erkek eşitsizlikleri, idealize edilen kadın tipleri ve kader algısının nasıl yansıtıldığını ortaya koymuştur. Adem Polat¹², *İntibah*'ı ahlak temelli bir metin olarak ele almış, eserin Tanzimat döneminde ahlak anlayışı etrafında şekillenen sosyal ve siyasal kaygıları yansıttığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, Sinan Çitçi¹³, romanda Mehpeyker ve Dilaşub karakterleri üzerinden “iyi” ve “kötü” kadın tiplerinin karşıtlığına dikkat çekerek eserin ahlaki bir mesaj verme işlevini ön plana çıkarmıştır. Ayşe Ertuş¹⁴ ise eseri, patolojik kıskançlığı tanımlayan “Othello sendromu” bağlamında yorumlamış ve Ali Bey'in kıskançlık eksenli davranışlarını psikolojik bir çözümlemeyle incelemiştir. Bununla birlikte YÖK Tez Merkezi'nde yer alan yüksek lisans tezleri de *İntibah*'ın farklı açılardan ele alındığını göstermektedir. Zeynep Esra Altuntaş¹⁵'in yüksek lisans tezi Mahpeyker'i Daniel Defoe'nun *Moll Flanders*'ı ile karşılaştırarak günahkâr kadın temsillerine odaklanmıştır. Shiqing Li'nin¹⁶ tezinde, Doğu-Batı çatışmasını Tanzimat romanları bağlamında incelemiştir. Songül Geldi¹⁷ *İntibah*'ı Alexandre Dumas Fils'in *Kamelyalı Kadın* romanıyla tematik açıdan karşılaştırmış; Onur Yıldız¹⁸ femme fatale imgesi üzerinden Lev Tolstoy'un *Şeytan*'ı ile karşılaştırmalı bir inceleme yapmıştır. Ecem Soydaş¹⁹ ise romanı, *Oliver Twist* ile birlikte toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele almıştır. Görüldüğü üzere, *İntibah* üzerine yapılan akademik çalışmalar oldukça çeşitlidir ve çoğunlukla romanın ahlaki yönünü, toplumsal cinsiyet bağlamındaki kadın temsillerini, bireysel ve psikolojik çözümlemelerini ya da Tanzimat döneminin sosyal-kültürel dönüşümlerini merkeze almıştır. Bu birikime rağmen, *İntibah*'ın dijital beşeri bilimler perspektifinden, özellikle de yapay zekâ temelli yöntemlerle ele alındığına dair herhangi bir örnek bulunmamaktadır. Bu eksiklik, yalnızca Namık Kemal'in romanına yönelik değil, genel olarak Türk edebiyatına ait klasik metinlerin dijital teknolojiler aracılığıyla çözümlenmesi ve görselleştirilmesi bağlamında da önemli bir boşluğu işaret etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı yalnızca *İntibah*'ı yeniden okumak değil, aynı zamanda geleneksel edebi metinlerin yapay zekâ desteğiyle nasıl farklı boyutlarda değerlendirilebileceğini de göstermektir. *İntibah*'ın örneklem olarak seçilmesinin temel nedeni ise, eserin Türk edebiyatında “ilk edebî roman” olarak kabul edilmesi ve Tanzimat dönemi roman

¹² Polat, A. (2017). “Namık Kemal’de Ahlakî Kaygı Temelli Metinleşme: İntibah ve Ahlâk-ı Alâî”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 6(3), (s.1564-1573).

¹³ Çitçi, S. (2006). “İntibâh Romanında Ele Alınan İki Kadın Tipi”. Journal of Turkish Studies, 1(1), (s.65-82).

¹⁴ Ertuş, A. (2022). “Namık Kemal’in İntibah Romanında Othello Sendromu”. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), (s.178195).

¹⁵ Altuntaş, Z. E. (2022). “Daniel Defoe’nun Moll Flanders ve Namık Kemal’in İntibah Romanlarında Günahkâr Kadın Temsilleri.” Yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.

¹⁶ Li, S. (2021). “Tanzimat Dönemi Dört Türk Romanında Doğulu ve Batılı Medeniyet Unsurları (Felâton Bey ile Râkım Efendi, İntibah, Sergüzeşt, Araba Sevdası).” Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.

¹⁷ Geldi, S. (2014). “Alexander Dumas Fils’in Kamelyalı Kadın Romanı ile Namık Kemal’in İntibah Romanının Tematik Açıdan Karşılaştırılması.” Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

¹⁸ Yıldız, O. (2025). “L.N. Tolstoy’un Şeytan ve Namık Kemal’in İntibah Adlı Eserlerinin Femme Fatale İmgesi Bağlamında Karşılaştırmalı İncelenmesi.” Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

¹⁹ Soydaş, E. (2024). “Victoria ve Tanzimat Dönemi Edebiyatında Kadın; Oliver Twist ve İntibah Analizi.” Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

anlayışının kurucu metinlerinden biri olmasıdır. Dolayısıyla, Türk edebiyatının başlangıç noktalarından birini temsil eden bu eser ile günümüz beşeri bilimlerinde en güncel ve dönüştürücü teknolojilerden biri olan yapay zekâyı buluşturmak, geleneksel edebi miras ile çağdaş dijital yöntemler arasında özgün bir kesişim alanı kurmayı mümkün kılmaktadır.

2. İntibah Romanının Yapısal Unsurları ve Yapay Zekâ ile İlişkisi

Roman çözümlemelerinde yapının temel unsurlarını belirlemek, eserin kurmaca dünyasını anlamak açısından oldukça önemlidir. Anlatı kuramları çerçevesinde roman; olay örgüsü, karakter, zaman ve mekân unsurları üzerinden incelenmektedir.

Olay örgüsü, anlatıya dayalı eserlerin, özellikle de romanın, temel unsurları arasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Olay örgüsü, romanın iç dinamiğini sağlayan, anlatının büyük bir kısmını oluşturan bir yapıdır. Roman, hem anlatıcı hem de anlatılan unsurları ile şekillenip gelişirken, olay örgüsü bu iki temel öğenin bir araya geldiği ve anlam kazandığı bir alan olarak okuyucunun karşısında çıkmaktadır. Olay örgüsü, İntibah'ta klasik üç aşamalı yapıyı takip eder. Ali Bey'in masumiyet ve saflıkla başladığı yaşamının, Mahpeyker'le karşılaştıktan sonra ahlaki ve toplumsal açıdan bir düşüşe uğraması; romanın çatışma eksenini oluşturur. Bu yapı, yapay zekânın olayları zamansal sıralamayla anlamlandırmasını kolaylaştırmakta, özellikle görselleştirme süreçlerinde kronolojik sahneleme yapılmasına olanak tanımaktadır.

Romanın kurmaca dünyasında “kişiler” temel yapı taşlarındandır. Bu kişiler, romanda yaşanan olayların merkezi etrafında şekillenir ve romanın bütünsel anlamına katkı sağlamaktadır. Romanın estetik dünyasında kişiler, sadece olayları sürükleyen ve devamını sağlayan figürler olmakla kalmaz; onların karakterleri, çatışmaları, eylemleri ve tepkileri, romanın anlamını geliştirir. Kişilerin niteliklerine bakıldığında bazen insan, bazen ise insana benzer özellikler taşıyan canlı ya da cansız varlıklar olabildiği görülür. Romancı, yarattığı dünyada kişilerin kimliklerini ve rollerini özgürce şekillendirmektedir. İntibah'ta Ali Bey, Mahpeyker ve Dilaşub birincil karakterler olarak ele alınmıştır. Yapay zekâyı verilen betimleyici veriler doğrultusunda, bu karakterlerin fiziksel özellikleri, yaşları, cinsiyetleri ve sosyal statüleri temel alınarak görsel temsilleri oluşturulmuştur. Ali Bey'in genç, eğitilmiş ancak hayata karşı deneyimsiz oluşu; Mahpeyker'in baştan çıkarıcı ve tehlikeli femme fatale kimliği; Dilaşub'un ise saf, masum ve kurtarıcı kadın figürü olarak betimlenmesi, dijital karakter tasarımı açısından zengin bir malzeme sunmaktadır.

Zaman, romanın kurgusal yapısını oluşturan ve anlatının anlam sınırlarını geliştiren temel unsurlardan biridir. Olayların sıralanışı, karakterlerin gelişimi ve okuyucunun metni algılama biçimi üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Romanlarda zaman, çoğunlukla doğrusal bir akış içinde sunulsa da farklı anlatı teknikleriyle bu yapı esnetilebilmektedir. Doğrusal zaman, olayların başlangıçtan sona kronolojik bir akış içerisinde ilerlemesini ifade etmektedir. Modern ve postmodern romanlarda bu sıranın kırıldığı, geriye dönüşler veya ileriye dönük öngörülerle yer alabildiği görülmektedir. Böyle bir yaklaşım, zamanın hikâye içinde katmanlı bir şekilde ele alınmasını sağlamakta ve anlatıya hem dinamizm hem de çok boyutluluk kazandırmaktadır. Zamanın romanlarda ele alınışı, yalnızca olayların sırasını belirlemekle sınırlı değildir. Aynı zamanda karakterlerin dünyalarının ve ruhsal süreçlerinin yansıtılmasında da önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle bilinç akışı tekniğinin veya iç monologların kullanıldığı anlatılarda zaman, fiziksel gerçeklikten çok karakterlerin algısına göre şekillenmektedir. Bu durumda, bireysel zaman algısı, olayların somut zaman çizelgesinden bağımsız bir yapı kazanmaktadır. Böylece zaman, mekânla eşdeğer bir biçimde anlatının temel taşı hâline gelmektedir. Mekânın zamansal bir boyut kazanması, özellikle anlatının geçtiği dönemin toplumsal ve kültürel bağlamıyla birlikte ele alındığında, hikâyeye güçlü bir bağlam sağlamaktadır. Edebiyat metinlerinde zamanın, genellikle anlatıcının perspektifine göre şekillendiği görülür. Anlatıcı, hikâyeyi aktarma biçimine göre zamanı düzenleyebilir ve böylece okuyucunun hikâyeyi algılayışını doğrudan etkilemektedir.

Mekân, hem anlatının fiziksel çerçevesini hem de anlam katmanlarını belirleyen dinamik bir unsurdur. Yalnızca olayların geçtiği bir zemin olmanın ötesinde, anlatıdaki karakterlerin psikolojik durumlarını, sosyal ilişkilerini ve dünyaya bakışlarını yansıtan önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda mekân, bir

romanda estetik, sembolik ve dramatik bir araç olarak çok yönlü bir şekilde değerlendirilebilen unsurlardandır. Öncelikle, mekânın anlatıdaki en temel işlevi, olaylara fiziksel bir bağlam sunarak anlatının somutlaşmasını sağlamaktır. Olayların geçtiği yerler, okuyucunun hikâyeyi zihninde canlandırabilmesi için bir altyapı oluşturur. Mekân, anlatının okuyucunun zihninde sağlam bir zemine oturmasını sağlar ve karakterlerin yaşam alanlarını detaylandırarak okuyucunun bu dünyaya dâhil olmasını kolaylaştırır. Fakat yalnızca bir dekor olarak görülmemelidir. Mekânın karakterlerin ruh hâllerini ve algılarını şekillendiren bir unsur olduğu da rahatlıkla söylenebilmektedir.

Bu aşamada romanın temel yapısal unsurları -olay örgüsü, kişiler, zaman ve mekân- ayrı ayrı ele alınmış, eserde yer alan tasvir ve bilgiler doğrultusunda yapay zekâya komut olarak verilmiştir. Böylece bu yapısal öğelerin dijital ortamda nasıl yorumlanacağı ve görselleştirileceği merak edilmiş, elde edilen çıktılar hem metinsel çözümlemeyi desteklemiş hem de edebi bir eserin yapay zekâ tarafından nasıl dönüştürülebileceğine dair yeni bir perspektif sunmuştur.

3.Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Yapay Zekâ Programı

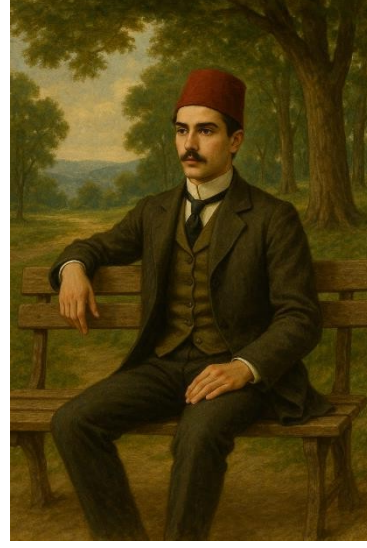
Çalışmada kullanılan temel yapay zekâ programı ChatGPT'dir. OpenAI tarafından geliştirilen bu büyük dil modeli, günlük kullanımda olduğu kadar, akademik ve profesyonel alanlarda da en yaygın kullanılan üretken yapay zekâ araçlarından biri olarak yer almaktadır. 2022 yılında kullanıma açıldığından bu yana sürekli güncellenen ve her yeni sürümünde (ChatGPT-3.5, ChatGPT-4, ChatGPT-4o vb.) daha gelişmiş dil işleme, bağlam anlama ve içerik üretme yetenekleri kazanan bu model, günümüzde hem eğitim hem de beşeri bilimler araştırmaları için güçlü bir araç olarak değerlendirilmektedir. ChatGPT'nin tercih edilmesinin başlıca nedenleri arasında, metin üretiminde yüksek esnekliğe sahip olması, farklı yazınsal üslupları taklit edebilmesi ve dilsel çözümlemeleri kısa sürede gerçekleştirebilmesi yer almaktadır. Özellikle 2023 yılı itibarıyla yapay zekâ modellerinin görselleştirme araçlarıyla DALL·E, MidJourney, Stable Diffusion gibi programlarla entegre çalışmaya başlaması, metinsel komutlardan görsel üretme imkânını doğurmuştur. Böylece edebî eserlerin karakter, mekân ve olay örgüsü gibi unsurlarının görselleştirilmesi de mümkün hâle gelmiştir. Çalışmada izlenen yöntem, eserde yer alan betimlemelerinin doğrudan ChatGPT'ye komut olarak verilmesinden oluşmaktadır. Eserde yer alan tasvirler yapay zekâya aktarılmış, ardından sözü edilen yapay zekâ modelinden bu betimlemeleri yorumlaması ve görsel oluşturulması istenmiştir. Edebi metnin içerdiği kişi, zaman, mekân, olay örgüsü unsurları yapay zekâ aracılığıyla analiz edilmiş, metin tabanlı çözümlemelerden görsel çıktılara uzanan bir araştırma süreci kurgulanmıştır.

4.Anlatı Unsurlarının Yapay Zekâ ile Görsel Temsilleri

İntibah romanındaki kişiler incelenirken görselleştirme sürecinde öncelikli olarak tasvirleri ayrıntılı biçimde sunulan birinci dereceden karakterler tercih edilmiştir. Mahpeyker, Dilaşub, Ali Bey ve Abdullah Efendi gibi karakterler, hem fiziksel hem de psikolojik özellikleri ayrıntılı betimlemelerle desteklendiği için yapay zekâya verilen komutların netleşmesine ve görsellerin daha tutarlı biçimde üretilmesine imkân tanımıştır. Buna karşılık, Atıf Bey ve Ali Bey'in annesi gibi ikincil karakterlerde betimlemelerin sınırlı olması, yapay zekâ tabanlı görselleştirme sürecinde yeterli sonuç elde etmeyi zorlaştırmıştır. Bu nedenle görselleştirme aşamasında yalnızca birincil karakterler dikkate alınmış ve diğer karakterler görsel temsile dönüştürülmemiştir.

4.1 Karakter Görselleştirmeleri

Ali Bey: Eserde Ali Bey hakkında tasvirler diğer karakterlere göre daha sınırlıdır. "Ali Bey zengin aile çocuğu, yirmi bir, yirmi iki yaşında bir delikanlıydı. Anasının babasının bir tanesi olduğundan, özellikle babası evlat kıymetini gerçekten bildiğinden İstanbul'da bulunduğu halde öğrenimine, eğitimine gelişmişliğin son noktasına varmış yerlerin aristokratları kadar özen gösterildi" (Kemal, 2020, s. 8).

Şekil 1. ve Şekil 2. “İntibah adlı eserde yer alan Ali Bey karakterin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Ali Bey’in görselleştirilmesi, yapay zekânın metinsel betimlemelerden görsel üretme kapasitesini ortaya koymaktadır. Kitapta yer alan tasvirde özellikle gençlik, zarafet ve iyi eğitim vurgusu ön plandadır.

Yapay zekâ bu nitelikleri dönemin kıyafet kodlarıyla birleştirerek yansıtmıştır. Görsellerdeki fes, takım elbise ve mekân seçimi, Ali Bey’in hem aristokrat bir çevrede yetiştiğini hem de Batılılaşma sürecinin etkilerini taşıdığını göstermektedir. Ancak karakterin yüz hatları ve mimiklerinde farklılıklar bulunması, yapay zekânın sahne devamlılığında tam tutarlılık sağlayamadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, görselleştirme sürecinde yapay zekânın güçlü yanlarını olduğu kadar sınırlarını da göstermesi açısından önemlidir.

Mahpeyker: Mahpeyker karakteri, hem fiziksel betimlemeleri hem de psikolojik özellikleriyle “kötü” karakterin tipik örneklerinden biridir. Mahpeyker, yazar tarafından oldukça dikkat çekici ve belirgin bir şekilde betimlenmiştir.

Üstat elinden çıkma putlardan düzgün yapılı, siyaha dönük sarnur gibi saçlı, inerek düz kaşlı, noktalı yeşil gözlü, siyah ve uzun kirpikli, hafif sarı üzerine dalgalı koyu al yanaklı, irice çekme burun lu, ufak ağızlı, şehvetinin şiddetini gösterir biçimde ateş gibi kırmızı kalınca dudaklı, her karşısına geleni kucaklayacak gibi yürüyen, insanın kalbine girecek gibi dikkatle bakan bir afet duruyor (Kemal, 2020, s. 23).

Şekil 3. ve Şekil 4. “İntibah adlı eserde yer alan Mahpeyker adlı karakterin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Mahpeyker’in görselleştirilmesinde yapay zekâ, romandaki ayrıntılı fiziksel tasvirleri büyük ölçüde başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Koyu siyah saçlar, belirgin kaşlar, dikkat çekici bakışlar ve şehveti çağrıştıran yüz hatları görsellerde öne çıkmıştır. Görsellerin altına “Mahpeyker” adının eklenmesi, kullanıcı tarafından istenmeyen bir müdahale olarak değerlendirilmekte ve görsel bütünlüğü olumsuz etkilemektedir. Bu durum, yapay zekânın estetik tercihlerinde öngörülemeyen sonuçlar ortaya çıkarabildiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Dilaşub: Dilaşub, Mahpeyker karakterinin tam zıttı olarak betimlenmiştir. Yazar, Dilaşub’u masum ve saf ve bir karakter olarak resmederken, onu fiziksel olarak temiz ve zarif bir figür olarak sunmaktadır.

Dilaşub’un saçları sırma gibi parlak sarı, alnı vicdan temizliğini yansıtan bir ayna denecek surette duru beyaz, kaşları zülfüne oranla biraz kumrala dönük ve biraz kalın olmakla birlikte biraz da kavisli, gözleri hafif mavi ve son derece sevdâ uyandıracak kadar mahmur, yüzü aşıkane bir soluk beyaz üzerine parlak gül pembeliğine yakın bir renkle süslü, burnunun rengindeki saflıkla uyumlu güzellik açılma sına bir gün kalmış bir zambak goncasına benzer, dudaklarının gerek inceliği ve gerek pembeliğinin parlaklığı birbirine sarılmış iki gül yaprağı andırırdı. Dudaklarının arasından inci dişleri çiğ damlası gibi görünür, çenesi daha yaprakları dağılmamış bir beyaz katmer gül sanılırdı. Hele gerdanı... Şeffaflığından dolayı damarlarının dışarıya yansıyan hoş rengiyle o kadar parlardı ki ayın görünen yuvarlaklığı dörtgen biçimine girse ancak bunun eşdeğeri olabilirdi. Boyu bir kadına yakışacak kadar uzun ve her erkeği kendisine bağlayacak mertebede narin, beli on iki yaşında bir çocuğun koluyla tamamen kucaklanacak kadar inceydi. Durum böyleyken baştan ayağa vücudu hafif bir semizlikle kaplı olarak, göğsüyle omuzlarının birleşme yerinde bile büyücek kemik eseri görünmez, nazik parmaklarının her boğumuna iri bir inci tanesi sığabilirdi. (Kemal, 2020, s. 68).

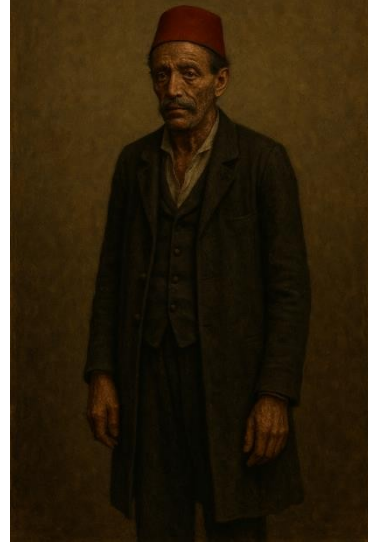

Şekil 5. ve Şekil 6. “İntibah adlı eserde yer alan Dilaşub adlı karakterin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Dilaşub’un görselleştirilmesinde masumiyet ve saflık unsurlarının başarıyla yansıtıldığı söylenebilmektedir. Her iki görselde de sade kıyafetler, açık renk tonları ve duru bir yüz ifadesi ön plandadır. Özellikle beyaz ve krem tonlarının hâkim olduğu kıyafetler, romandaki “temizlik” ve “masumiyet” vurgusunu görsel olarak desteklemektedir. Bununla birlikte ikinci görselde kullanılan bordo tonları ve daha süslü başlık, karakterin masumiyetini gölgelemese de aristokratik bir hava katmıştır.

Abdullah Efendi: Abdullah Efendi, mahallenin ve dönemin yozlaşmış, çürümüş karakterlerinden biridir. Namık Kemal, onu oldukça ayrıntılı bir şekilde betimleyerek, toplumdaki ahlaki çöküşü ve sosyal bozulmayı temsil eden bir figür olarak karşımıza çıkarmıştır.

Yaşı yetmişi geçtiği halde kadınlarla düşüp kalkma konusunda kendisini alamıyordu. Yüzü pek fazla çiçekbozuğu olduğu gibi, rengi melez sayılabilecek kadar esmer, gözleri Mısırlılara özgü göz ağrısından dolayı hem perdeli hem çipil; burnu hiçbir zaman kurtulamadığı frengi belasıyla çürümüş Frenk inciri gibi hem iri hem çentik; birkaç çürük dişle çirkinliği bayağı iğrençlik derecesine varan ağzı oldukça geniş; bıyığı, sakalı ise uyuz hayvan tüyü kadar seyrek. Ahlak fenalığının üstat elinden çıkma somut bir resmi olan o iğrenç görünüşüyle, para gücü bile kadınlarca kabulüne yetmediğinden musallat olduğu kötü kadını altınlara boğmakla birlikte her türlü eğlencesinde serbest bırakmayı ve yalnız ara sıra birkaç saat iltifatıyla yetinmek alçaklığını daha rahat bulmuştu (Kemal, 2020, s. 74).

Şekil 7. ve Şekil 8. *İntibah* adlı eserde yer alan Abdullah adlı karakterin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Abdullah Efendi'nin görselleştirilmesinde, romanda özellikle vurgulanan “yozlaşmış” ve “çürümüş” karakter özellikleri yansıtılmıştır. Görsellerde kullanılan koyu tonlar, yaşlı ve bitkin yüz ifadesi, seyreklik gösteren sakal ve kırışıklıklarla birleşerek karakterin ahlaki ve bedensel çöküşünü ön plana çıkarmaktadır. Özellikle ikinci görselde, kambur duruş ve zayıf beden yapısı, Namık Kemal'in betimlemesinde öne çıkan “iğrenç görünüş” vurgusunu destekler niteliktedir.

4.2 Mekân Görselleştirmeleri

Namık Kemal'in doğa hakkındaki betimlemeleri, en az karakter tasviri kadar önemlidir. Doğa tasvirleri, hem fiziksel dünyayı hem de insan ruhunun yansımaları büyük ölçüde yansıtmaktadır. Aynı zamanda yazarın en güçlü yanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dış dünyayı görebilme,

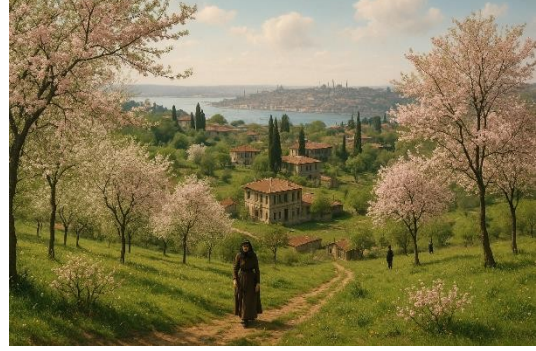
gözlemlediğini estetik bir dile dönüştürme ve okuyucuya canlı bir şekilde aktarma becerisi, eserde yoğun biçimde hissedilmektedir.

Yazdığı doğa manzaraları, bir anlamda karakterlerin içsel durumlarını ve toplumsal yapıların bireyler üzerindeki etkilerini de simgelemektedir. Öyle ki kitap, baharın tasviri ile başlamaktadır. Bu bağlamda, bahar günlerinin betimlenmesi de romanın estetik yapısını anlamada önemli bir yer tutar. Metindeki bahar tasvirleri, bir yandan doğanın yeniden canlanışını simgelerken, diğer yandan insan ruhundaki değişimi, yenilenmeyi ve umutları dile getirir. Romanda mekân seçimleri dikkatle yapılmıştır. Çamlıca ve İstanbul'un mesire yerleri, dönemin toplumsal yaşamını yansıtan başlıca mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânlar, aynı zamanda Tanzimat dönemi insanının gündelik hayatındaki değişimleri görünür kılmaları bakımından önemlidir.

Mekan Tasviri 1:

Bahar günleri, bu köhne cihanın gençlik neşesinin sahadıdır. Bahar erişince toprağın her tarafı baştan ayağa tazelik kesilerek “Yuhyi'l arza ba'de mevtiha” sırrı açığa çıkar. O kuru kuru ağaçlar -mahşere rastlamış kemikler gibi- yeniden can bulmaya başlar. O zaman, tazeliklerine dikkat edilse ibret gözüyle bedenlerine baştan ayağa akan hayatın görmek mümkündür. Bu durumda, en aşağısındaki büyümeye bakılsa alemin her zerresinde bir ruh meydana geliyor sanılır. Kırkların her tarafında kendisini gösteren manevi zevke, belki ruh bulmuş, cisimleşmiş neşe denilse, abartılmamış olur. İlkbaharın en büyük güzelliği -çokluğu ve alışılmışlığı bakımından oldukça hor gördüğümüz- çimenlerdir. Dünyada renklerin en kararında olanı

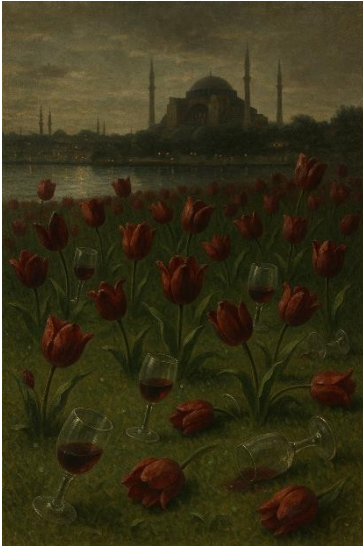
yeşilden tatlı renk mi vardır? Bahar mevsiminde yeryüzünün her zerresi yeşillenir (Kemal, 2020, s. 1).

Şekil 9. ve Şekil 10. *İntibah* adlı eserde yer alan mekân tasvirinin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Üretilen görseller, eserde yer alan tasvirle kısmen örtüşmektedir. Özellikle çimenlerin tazeliği ve ağaçların çiçeklenmesi, metindeki bahar coşkusunu görsel olarak karşılamaktadır. Fakat yetersizlikleri de mevcuttur. Birinci görsel, daha çok modern doğa fotoğrafçılığını andırmakta, XIX. yüzyılın İstanbul mesire yerlerinin atmosferini yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. İkinci görsel ise İstanbul manzarasını arka plana yerleştirerek dönemin Çamlıca ve benzeri mesire alanlarını çağrıştırmaya çalışsa da üslup bakımından Avrupalı bir resim estetiği taşımakta, 1870-1880’ler İstanbul’unun sosyal ve kültürel dokusunu tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Dolayısıyla görseller, Namık Kemal’in doğa tasvirlerindeki canlılığı ve yenilenme duygusunu başarılı bir biçimde aktarabilse de, mekânsal gerçekliği ve tarihsel bağlamı yansıtmada sınırlı kalmıştır.

Mekân Tasviri 2: Bir başka doğa tasviri ise kitapta şu şekilde verilmiştir: “Lalelere bakıldığında, gecedan çimenlikte bir içki meclisi düzenlenmiş de sarhoş gibi uykuya varan meclistekilerin her biri şarapla dolu kadehini bir köşeye bırakmış zannedilir... Kadehlerin kimi havaya doğrulmuş ya da yere eğilmiş, kimi henüz yerleşmemiş, bazen eğriyor, bazen doğruluyor” (Kemal, 2020, s. 3).

Şekil 11. *İntibah* adlı eserde yer alan mekân tasvirinin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Namık Kemal’in lale tasviriyle yapay zekâ tarafından üretilen sahnenin kısmen örtüştüğü ama çoğu yönden eksik kaldığı görülmektedir. Metinde laleler, gece vakti kurulmuş bir içki meclisini andıracak biçimde betimlenmiştir: kimi eğilmiş, kimi doğrulmuş, kimi ise yarı yerleşmiş halde duran çiçekler, sarhoş bir topluluğun davranışlarını sembolize etmektedir. Görselde ise laleler arasında şarap kadehleri açıkça resmedilmiş ve doğrudan somutlaştırılmıştır. Bu doğrudanlık, Namık Kemal’in betimlemesindeki sembolik inceliği zayıflatmış ve okuyucunun zihninde kuracağı çağrışımları hazır bir görsellik ile sınırlamıştır. Dolayısıyla görsel, dönemin gerçekçi mekân algısını tam anlamıyla karşılayamamaktadır.

Mekân Tasviri 3: Eserde Mahpeyker’in köşkü, hem dıştan görünüşü hem iç tasviri detaylı olarak verilen mekanlardan biridir. Oldukça zarif ve dikkat çekici bir yapıdır. Açık pembe renkte, denize bakan bir konumda betimlenmiştir. Büyük bir pencere ve iki küçük pencere ile ışık alan yapısı, salkım söğütlerin arasından geçen ay ışığı ile romantik ve mistik bir hava yaratır. Köşk, doğal güzelliklerle çevrili olup

adeta deniz perisi gibi zarif bir şekilde tasvir edilmiştir. Köşkün önemi, Mahpeyker'in karakterini ve onun toplumsal konumunu yansıtan bir arka plan sunmasından kaynaklanmaktadır. Mahpeyker'in dünyası, bu köşkün zarif yapısı, gizemi ve cazibesiyle örtüşmektedir.

Odanın sandalye takımları beyaz zemin üzerine pembe çiçekler işlemeli canfesten yapılmıştı, halısı da döşemesinin rengindeydi. Yalnız üzerine çiçek yerine ötekinin pembesinden daha koyuca birtakım iri dallar nakş olunmuştu. Duvarlardaki kağıdın tersine zemini pembe, çiçekleri yaldızla karışık beyaz, tavanı ise alçıdan doldurma gayet sanatlı gül demetleri, papağan resimleriyle süslenmişti. Kara tarafında olan duvarın ortasına ve dolayısıyla büyük pencerenin karşısına rastlayan kapıdan girildiği gibi penceresiz olan sağ duvarın bahçe tarafındaki köşesinde ince beyaz tülle örtülmüş yataklık, yataklıkla denize bakan pencerenin arasında birkaç sandalye, büyük pencerenin önünde boy aynasıyla, çifte fanuslu çalar saatiyle bir muntazam çiçeklik, sola düşen ve bahçeye bakan iki penceresi olan duvarın deniz tarafındaki köşesinde bir kanep ve beriye doğru yine birkaç sandalye ile kapı tarafındaki köşesinde bir aynalı dolap, kapının iki tarafında da bahçenin sokak kapısına bakan iki pencere görünürdü. Pencerelelerin beyaz bürümcük perdeleri yarı yerlerinden bağlı ve alt tarafları açık olduğundan boy aynasıyla örtülü büyük pencere hariç hem denize hem bahçeye bakılırdı. Kanepenin önüne tantanalı bir içki sofrası kurulmuş, üzerinde bahçeye bakan pencereden alınma bir dal henüz açılmış beyaz güllerle güzelliğin gölgesini düşürmüştü. (Kemal, 2020, s. 58).

Şekil 12. *İntibah* adlı eserde yer alan mekân tasvirinin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Konağın görselleştirmesi, yapay zekânın en başarılı üretimlerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Görselde yer alan oda içi düzeni, Namık Kemal'in metindeki ayrıntılı betimlemeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle pembe tonlar, zarif mobilya seçimleri ve ışığın mekâna dağılımı, romanın atmosferine uygun bir bütünlük sağlamaktadır. Dekoratif ayrıntılar, perde düzeni ve mobilya yerleşimi, dönemin estetik anlayışına uygun biçimde aktarılmıştır. Bu yönüyle, köşk sahnesi görselleştirmeler arasında en yüksek tutarlılığa sahip olanlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

4.4 Zaman Görselleştirilmesi

Çalışmanın yanıtını aradığı sorulardan biri de “zaman görselleştirilebilir mi?” sorusudur. Henri Bergson'a göre “zaman” salt sayısal bir ölçüm değil, bilinç akışı içinde kesintisiz akan, niteliksel bir deneyimdir. Bu durum parçalanamaz bir bütünlüğü ifade etmektedir, geçmişle şimdinin iç içe geçtiği, zamanın öznel olarak “yaşandığı” bir yapıdadır. Bergson'un zaman anlayışı, zamanın niceliksel ölçümlerle değil, zihinsel süreklilikle kavranması gerektiği üzerinedir. Bu perspektif, görsel oluşturma açısından da kritik bir çıkış noktası sunmaktadır.

Gece, sevdaya uğramış gibi hem gamlı hem karanlıktı. Yıldızlar -kuşku karanlıkları arasına düşen gerçeğin şimşeği gibi- parça parça bulutlar arasından bazen görünür; bazen kaybolurlardı. Karanlık içinde ve belli belirsiz görünmekte olan ağaçların dehşet veren şekline bakıldıkça bahçe birtakım korkunç hayallerle dolmuş sanılırdı. Göz önünde garip bir şekilde cisimleşen karanlık, bakışın ışığına engel olmakta; İstanbul ufkunu kuşatan kara dağları, lacivert dalgaları andırmaktaydı (Kemal, 2020, s. 45).

Şekil 13. *İntibah* adlı eserde yer alan zaman tasvirinin ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi. Zaman görselleştirmesi, Namık Kemal'in tasvir ettiği zaman boyutunu yansıtmada konusunda oldukça sınırlı bir başarı göstermektedir. Metinde gece, karanlığın derinliği, yıldızların kaybolup görünmesi ve belirsiz şekillerin oluşturduğu dehşet hissi üzerinden oldukça güçlü bir atmosfer kurulmasına rağmen yapay zekânın ürettiği görsel daha çok mekân merkezli kalmış, zamanın akışkan ve değişken doğası yeterince işlenememiştir. Özellikle gece gündüz geçişi, ışık oyunları ve karanlığın farklı tonları gibi unsurlar, görselde beklenen çeşitlilikte ve yoğunlukta yer almamaktadır. Bu da zamanın soyut ve dinamik yapısının görselleştirilmesinde yapay zekânın henüz yeterli düzeye ulaşamadığını ortaya koymaktadır.

4.5 Olay Örgüsü Görselleştirilmeleri

Olay örgüsü bölümünde, romanın yapısını daha somut göstermek amacıyla kitaptan belirli sahneler seçilmiş ve yapay zekâyâ aktarılmıştır. Böylece karakterlerin ve mekânların sürekliliğini yapay zekânın nasıl yorumlayacağını sorgulamak amaçlanmaktadır. Olaylar arasındaki kronolojik bağların, karakter ilişkilerinin ve mekânsal devamlılığın dijital ortamda ne ölçüde yeniden üretilebildiği gözlemlenerek klasik bir anlatıdaki bütünlüğün teknolojik araçlar aracılığıyla korunup korunamayacağı sorusuna yanıt aranmıştır.

Olay Örgüsü 1: Bir süre çeşme başında eğleşerek Ali Bey, doğanın nice yüz bin çeşitli güzelliğini, öteki beyler renkli feraceler ve boyalı yüzleriyle gezinti yerini, ağaçları baştan aşağı çiçekli, eskiden kadınların dışarı çıkarken giydikleri, pelerine benzer, geniş yakalı üst giyeceği, izlerle donanmış da rüzgâr estikçe öteye beriye salınmaya başlamış bir bahçeye benzeten hanımların işvelerini seyredecek akşama kadar eğlenirler (Kemal, 2020, s. 12).

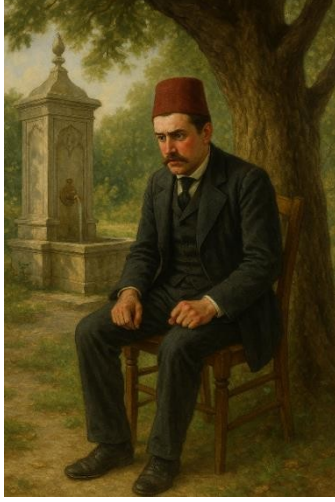
Şekil 14. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Görsel, metinde betimlenen sahnenin estetik ve toplumsal atmosferini yansıtmakta oldukça yetersiz kalanlardan biridir. Özellikle kadın ve erkek figürlerinin neredeyse birbirinin aynısı biçiminde üretilmiş olması, görselin gerçeklikten uzaklaşmasına neden olmaktadır. Oysa Namık Kemal'in tasvirinde her bir karakterin farklı kimlik ve duruşlarla sahneye canlılık katması beklenirken, yapay zekâ tarafından

ortaya konan bu sonuç, sahneyi tekdüze ve yapay kılmıştır. Dolayısıyla, bireysel çeşitliliğin kaybolması hem sahnenin canlılığını hem de toplumsal gerçeklik vurgusunu zayıflatmış; görsel, metindeki dinamizmi ve çeşitliliği temsil etmekten uzaklaşmıştır.

Olay Örgüsü 2:

Çeşmenin yanındaki ağacın altında bir sandalyeye oturdu. Vaktini biraz, sevdiğini yabancılar arasında görmüş âşık gibi tam bir şaşkınlık içinde geçirdi. Yüzündeki renksizliğe, bedenindeki hareketsizliğe bakılsa taş kesilmiş sanılırdı. Ondan sonra birdenbire yüzü kızarmaya, vücudundaki azamın her biri, bir başka emele sahipmiş gibi ayrı ayrı titremeye başladı (Kemal, 2020, s. 16).

Şekil 15. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Bu görsel, sahnenin atmosferini ve Ali Bey'in ruh hâlini başarılı bir şekilde ifade etmektedir. Çeşmenin yanında oturan, içine kapanmış ve şaşkınlıkla donakalmış bir figür, metindeki tasviri güçlü biçimde karşılamaktadır. Fakat başta verilen komutlarda Ali Bey'in 21–22 yaşlarında genç bir delikanlı olduğu özellikle vurgulanmışken, görseldeki figür daha ileri yaşlarda, olgun bir adamı andırmaktadır. Bu durum, yapay zekânın karakter sürekliliğini sağlamada tutarsızlıklar yaşadığını ve sahneler arasında bütüncül bir devamlılık kurmakta zorlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her ne kadar sahne atmosferi yakalanmış olsa da karakterin yaş ve fiziksel görünüm açısından süreklilik göstermemesi yapay zekâ üretiminde önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Olay Örgüsü 3: Bey bu durumda şaşkıncı arabanın şafak rengine öykünerek yapılmış canfes perdeleri açıldı.

İçinden yine bilmediği bir işaret görüldü. Bu ise Bey için çözülmesi olanaksız bir başka bilmeceydi. Birçok hayalden, düşünceden, kuşkudan, tereddüitten sonra insanın her bilmediği şeyi kendi arzusuna uygun bir biçimde yorumlaması bilinen özelliğine dayanarak aldığı işareti davet anlamına yorumladı. (Meğer tam yerindeymiş...) Bu zanla –yukarıdan beri anlatılan mahcup tavrıyla– arabaya yaklaşmak istedi. Gözünün, kaşının, özetle bütün organlarının her hareketi istenen izin için bir edep dili olmuştu. On-on beş adım kadar yaklaşıncı arabanın iki kapısı birden açıldı. Bey'e karşı taraftan kumru göğsü feraceli bir hanım, öte taraftan iki cariyeye görüldü. Cariyeler seyisle birlikte yana çekildiler. Hanım, Ali Bey'in yanına doğru gelmeye başladı. (Kemal, 2020, s. 22).

Şekil 16. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Görsel, sahneyi genel hatlarıyla doğru biçimde aktarmaktadır: arabanın perdeleri, hanım figürü ve cariyelerin varlığı metindeki tasviri yansıtmaktadır. Ayrıntılara bakıldığında ise dönemin toplumsal ve estetik kodlarını tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Özellikle cariyelerin yüz hatlarının birbirine benzemesi, bireysel kimlikleri silikleştirerek sahneyi tekdüze bir görünüme indirgemıştır. Ayrıca figürlerin kıyafetleri ve duruşları dönemin zarafetini ve incelikli tavırlarını tam olarak yansıtmamaktadır.

Olay Örgüsü 4: Ali Bey buluşma yerine varmadan önce Mehpeyker gelmişti. Aşklarının başından beri arzu dolu görüşmelerinin hoş gölgesi olan çınarın altındaki çimenler üzerine, hayali bir tablo gibi

dünyanın gönlünü aldatacak nazlı bir işveye kurulmuştu. (Kemal, 2020, s. 37).

Şekil 17. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Görsel, Mahpeyker ile Ali Bey'in buluşma sahnesini genel atmosferiyle sergilemektedir. Özellikle çınar ağacı ve çimenlik alan, metindeki romantik ve hayali tablo vurgusuna uygun bir zemin oluşturmuştur. Mahpeyker'in kıyafetindeki süslemeler ve oturuş biçimi, onun cazibeli ve alımlı karakterini destekler niteliktedir. Dikkatli bakıldığında, Ali Bey'in figürü arka planda oldukça silik kalmış, yaş ve fiziksel betimlemeye uygunluk açısından da yeterince belirginleşmemiştir.

Olay Örgüsü 5:

Sonunda bekleme saati Boğaziçi'nin durgun suları kadar ağır ağır geçerken Bey, önüne rastlayan bir kayığa binerek buluşma yerine gitti. Kayığa bindiği sırada mehtap da ufukta görünmüştü. Tarih hicri yılın beşinci ayının on yedisine rastladığı için ayın küçülmeye başlamış olan görünen kısmı, dağınık saçlarının gölgesi güzel yüzüne yansımış oval çehreli bir güzele benzerdi. Denize yansıyan ışığı ise o küçük dalgalar üzerinde çırpındıkça ışıklı yüzünün sevgi neşesiyle heyecan halinde bulunan temiz bir kalbe düşen hayalinin aksini andırırdı. Dağlardaki çimenlerin, ormanların koyu yeşil yaprakları içinde aydınlık o kadar hafif görünürdü ki, bitkiler sanki üzerlerine yığılan ışığın birçoğunu yutarak içer; birazını da şükran payı olarak yaratılmışların bakışlarının zevk güzergâhına sunardı. (Kemal, 2020, s. 56).

Şekil 18. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Görselde yer alan Ali Bey'in duruşu ve yüz ifadesi metinde aktarılan duygusal yoğunluğu tam olarak yansıtmamaktadır. Metindeki aşk, heyecan ve hayal dünyasına dalmışlık hâli, görselde daha düz bir ifadeye dönüşmüştür. Bu ifade, karakterin psikolojik boyutunun görselleştirilmesinde sınırlılığa işaret etmektedir. Kıyıda mimari unsurlar dönemin Boğaziçi estetiğini hatırlatmakla birlikte, Namık Kemal'in tasvirlerinde görülen şiirselliğe kıyasla sade kalmıştır. Dolayısıyla yapay zekânın üretimi, atmosferin belirli öğelerini yansıtabilse de bütüncül bir estetik uyum oluşturma noktasında yetersiz kalmıştır.

Olay Örgüsü 6:

Mehpeyker ise sanki geldiğini görmemiş de birden kapıdan girince yüreği oynamış gibi bin naz ve işveden meydana gelen gönül avlayıcı bir tavırla Bey'in kucağına yığıldı. Başını omzuna koyarak saçlarını boynuna, göğsüne dağıttı. Bir iki dakika şaşkın bir âşık gibi yüzüne baktıktan ve yardım istercesine elini hafif hafif sıktıktan sonra kendisini topladı, önüne düştü (Kemal, 2020, s. 57).

Şekil 19. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Mahpeyker'in Ali Bey'in kucakına yönelişi, metinde betimlenen cazibeli ve baştan çıkarıcı tavrı görselde kısmen yansıtabilmiştir. Karakterlerin beden dili, yakınlık ve duygusal gerilimi aktarmakta başarılı olsa da, yüz ifadeleri anlatıdaki yoğunluğu tam olarak karşılamamaktadır. Özellikle Mahpeyker'in metinde vurgulanan "avlayıcı" bakışları ve duygusal oyunu görselde daha pasif bir ifadeye dönüşmüştür. Ali Bey'in şaşkınlıkla karışık âşık bakışları da belirginleşmediği için, sahnenin dramatik etkisi zayıflamaktadır. Gece atmosferi ve mekânsal arka plan, sahnenin romantik ve gerilimli havasına katkı sağlamıştır.

Olay Örgüsü 7:

Yorgunluğun etkisiyle sinirleri oldukça gergin bir durumda yalıya döndü. Harem kapısından girer girmez bahçede Dilaşub'a rastladı. O ise görmediği bir yüz olduğundan konuk sanarak geldiği yöne gitmek istedi. Fakat öteki cariyelerin sözleri üzerine onun da evden biri olduğunu anladı ve yoluna devam etti. Bahçeyi geçinceye kadar birkaç kez dikkatle Dilaşub'un vücudunu yukarıdan aşağıya süzmüş ve başındaki düşkünlük olmasa hemen ilk görüşte tutulacak kadar beğenmişti. Fakat daha merdiveni çıkmadan önce Mehpeyker'in güzelliğini, özellikle de birlikte olduklarında geçirdiği bin türlü eğlencenin tatlarını düşününce Dilaşub'a olan küçük meyli, şiddetli kasırğa önünde yakılmaya çalışılan mum gibi hemen söndü (Kemal, 2020, s.68).

Şekil 20. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi. Dilaşub'un bahçede yer aldığı bu görselde karakterin beyaz elbisesi masumiyet temasını çağrıştırırsa da dönemin kıyafet anlayışıyla uyumsuz ve yetersiz bir görünümüdür. Böylece yapay zekânın dönemin giyim kültürünü yorumlama konusunda eksik kaldığı görülmektedir. Mekânsal bağlam ise yalının avlusu ve bahçe atmosferiyle dönemin yaşam alanını çağrıştırmakla birlikte, tasvirdeki şiirsellik ve duygusal yoğunluk tam olarak aktarılamamaktadır.

Olay Örgüsü 8:

Kalabalık odaya girdiğinde herkesin gözüne çarpan Dilaşub'un yaralı bedeni oldu. Onu görmek, zaptiyeler için Bey'in ifadesinin doğruluğunu kanıtlamaya yetti.

Katili aramak için her biri bağın bir tarafına dağıldı. Yalnız Bey, Hırvat'ın telaşla ortada bıraktığı kanlı bıçak ile paltosuna sarılmış bir beden görünce, bulunduğu yerden bir adım ileri gitmeyi başaramadı. Öyle bir hâle geldi ki, yüzündeki solukluğa ve vücudundaki hareketsizliğe bakanlar, onu dikine mezara indirilmiş bir mumya sanırlardı. Dehşetli bakışları önünde yatan zavallının Dilaşub olduğunu kesinlikle bildiği ve başka biri olmasına ihtimal bulunmadığı hâlde, ne bildiği gerçeğe inanmak ister, ne de gönlünü kendi aldandışlarıyla düşürmek istediği tereddütten kurtarmak korkusuyla cesedin yanına gitmeye cesaret edebilirdi (Kemal, 2020, s.130).

Şekil 21. *İntibah* adlı eserde yer alan olay örgüsünün ChatGpt adlı programla görselleştirilmesi.

Dilaşub'un ölüm sahnesinin yansıtıldığı bu görselde, atmosferdeki gizem unsuru başarılı bir biçimde öne çıkmaktadır. Özellikle odanın loş ışığı, perdelerin arasından sızan ay ışığı ve gölgeler, metinde betimlenen havayı güçlendirmektedir. Dilaşub'un hareketsiz bedeni ve Ali Bey'in yüzünü elleriyle kapatmış çaresizliği ise olayın dramatik yönünü belirgin kılarak sahnenin duygusal yoğunluğunu artırmaktadır. Ayrıca, mekânın detaylar bakımından betimdeki kadar ayrıntılı bir zenginlik sunmadığı, daha çok gizem ve dramatik etkiye odaklanıldığı görülmektedir. Bu durum ise, yapay zekânın sahneyi birebir aktarmaktan ziyade atmosferi ön plana çıkarma eğilimini göstermektedir.

Sonuç

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, *İntibah* üzerine gerçekleştirilen çalışmaların çoğunlukla ahlak, toplumsal cinsiyet, psikolojik çözümleme ya da karşılaştırmalı edebiyat bağlamında yoğunlaştığı görülmüştür. Fakat gerek *İntibah* romanı, gerekse Türk edebiyatının herhangi bir eseri üzerine yapay zekâ destekli görselleştirme çalışmasına rastlanmamıştır. Bu eksiklik, dijital beşeri bilimlerle edebiyatı bir araya getiren özgün araştırmaların sınırlılığını ortaya koymakta ve bu alandaki belirgin boşluğu vurgulamaktadır. Yapılan görselleştirme çalışmasında, yapay zekânın farklı edebi unsurları yorumlama biçiminde dikkat çekici farklılıklar gözlemlenmiştir. Karakter görselleştirmelerinde yüz hatları ve kıyafetlerde Avrupalı bir estetik baskın çıkmış, Osmanlı ve Tanzimat dönemi gerçekliği tam anlamıyla yansıtamamıştır. Büyük bir eksiklik, özellikle ardışık sahnelerde gözlemlenmiştir. Ali Bey'in yaşı ve fizyonomisi gibi temel özelliklerin değişmesi, görsel sürekliliğin sağlanamadığını göstermiştir. Mekân tasvirlerinde ise yapay zekânın çok daha başarılı olduğu, özellikle doğa betimlemelerinde Namık Kemal'in güçlü tasvir gücüne paralel biçimde sahneler üretebildiği görülmüştür. Köşk ve oda gibi kapalı mekânlarda da betimlemelerin ayrıntıları yakalanmış, fakat dekoratif unsurlar, karakterlerde olduğu gibi yer yer Batılı estetik kodlara kaymıştır. Zaman tasvirleri ise yapay zekânın görselleştirmede en sorun yaşadığı alanlardan biri olmuştur. Zamanın akışını, gece gündüz değişimini ya da atmosferin ruh hâline etkisini görselleştirmede oldukça yetersiz kalmıştır. Bunun yanı sıra, görsel kalitelerin fotoğrafik gerçeklikten çok dijital illüstrasyon, çizim ya da resim estetiğinde olması, teknolojinin mevcut sınırlarını işaret etmektedir. Görsellerin bazen dikey, bazen yatay formatta üretilmesi de bütünlüklü bir estetik kurgu oluşturma açısından zorluk yaratmıştır. Çalışmanın önemi birkaç açıdan öne çıkmaktadır. Her şeyden önce, Tanzimat döneminin ilk edebi romanı olarak kabul edilen, *İntibah* gibi tarihsel açıdan kritik bir eserin, dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden inşası; geçmiş ile geleceği, geleneksel anlatı ile modern teknoloji arasındaki köprüyü kurma çabasıdır. Türk edebiyatında yapay zekâ destekli görselleştirme çalışmalarının oldukça sınırlı olduğu göz önüne alındığında, bu çalışmanın, hem içerik hem yöntem açısından özgün bir girişim olduğu düşünülmektedir. Görsel üretimin yer aldığı çalışmalar genellikle Batı edebiyatı örnekleriyle sınırlıyken, Türk edebiyatının klasikleşmiş bir metniyle bu pratiği buluşturarak literatüre yeni bir katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Kaynakça

- Akça, N. C., Aslan Cobutoğlu, S., Özbek, Ö. Y., & Akça, M. F. (2024). "Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanım Serüveni". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 64-80.
- Aladağ, F. (2020). "Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18(36), 773-796.
- Altuntaş, Z. E. (2022). *İntibah Romanında Mahpeyker ve Moll Flanders Karakterlerinin Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Aslan, E. (2024). "Yapay Zekâ Destekli Çeviri Araçlarının Edebî Çevirideki Yeterlilikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *International Journal of Language Academy*, 12(1), 45-66.
- Aydoğdu Çelik, M., & Çelik, Y. (2023). "İngiliz Romantik Şiirinin Yapay Zekâ Teknolojisiyle Görselleştirilmesi". *INCSOS VIII. International Congress on Social Sciences*, 11(Özel Sayı), 21-36.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Çitçi, S. (2021). "İntibah Romanında İyi ve Kötü Kadın Tiplerinin Karşıtlığı: Mahpeyker ve Dilaşub Örneği". *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (24), 89-110.
- Dino, G. (1978). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Enginün, İ. (2020). *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ertuş, A. (2022). "İntibah Romanında Kıskançlık Olgusu ve Othello Sendromu". *Journal of Turkish Studies*, 17(3), 411-428.
- Geldi, S. (2014). *Namık Kemal'in İntibah'ı ile Alexandre Dumas Fils'in Kamelyalı Kadın'ı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Li, S. (2021). *Doğu-Batı Çatışması Bağlamında Tanzimat Dönemi Romanları*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- OpenAI. (2025). ChatGPT. OpenAI. <https://chat.openai.com>
- Polat, A. (2019). "Namık Kemal'in İntibah'ında Ahlak Anlayışı". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 45(2), 115-134.
- Sevim, G. (2018). "Namık Kemal'in İntibah'ında Kadın-Erkek Eşitsizliği ve Kader Anlayışı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (38), 233-258.
- Soydaş, E. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Namık Kemal'in İntibah'ı ve Charles Dickens'in Oliver Twist'i*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tanpınar, A. H. (1988). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Yazbahar, Z. (2023). "Ben, Dijital Şair OpenAI: Yapay Zekâ Tarafından Yazılan Şiirlerde Varoluşçuluk". *Folklor/Edebiyat*, 29(115), 45-62.
- Yıldız, O. (2017). *Femme Fatale İmgesi Bağlamında Namık Kemal'in İntibah'ı ve Tolstoy'un Şeytan'ı*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

